

Bilim Düşünce ve Sanatta

CİZRE

(Uluslararası Bilim Düşünce ve Sanatta Cizre Sempozyumu Bildirileri)

Editör
M. Nesim Doru

İstanbul–2012

Cizre ve Çevresinde Kürtçe Mevlidler ve Müzikal Olarak Günümüzde İcra Ediliş Tarzları

Mehmet Tıraşçı-Şirnak Üniversitesi

Abstract

In Cizre And Its Environs Kurdish Mevlids and as Musical Execution Today

In Islamic world of today, Mevlids are one of the most religious rituals. Although a lot of research on these as a reality that has existed in almost every İslamic society, mevlids to the east of the country is in a serious uncertainty. Southeastern and Eastern Anatolia region of the last two years as a result of our research, especially in recent years, we have learned mevlid written and is being executed. Which is being conducted as far as we found them mevlid languages other than Turkish, twenty-seven with a total of twenty Kurdish, six of the Zaza language, and Arabic is one. In my notification, I will focus on the execution of their ceremonies and musical in mevlids of Sirnak and especially Cizre performed.

Key words: Mevlid, Kurdish, music, religious rituals, Sirnak, Cizre.

Giriş

İslam devletinin kurulması ve gelişmesi ile insanların kültür ve sanat hayatında büyük değişimler meydana gelmiştir. İnsanın içindeki güzeli arama duygusu ile ortaya çıkan sanatlar, çeşitli şekillerde zuhûr etmiş ve bu gerçekleşirken içinde bulunduğu ortamlardan da etkilenmiştir. Hiç şüphesiz, Hz. Peygamber ve ümmetin ona olan sevgisi, İslam sanatlarını etkileyen ve bu sanatlara kaynaklık eden en mühim unsurlardandır. İslam edebiyatında da, Hz. Peygamber konulu birçok eser vücûda gelmiştir. Hilye, muhammediyye, siyer, şefaatname, şemail ve mevlid bunlardan sadece birkaçıdır.

Mevlidin kelime anlamı; doğma, velâdet, doğum yeri ve doğum zamanı demektir. Bu kelime zamanla özel bir anlam kazanarak, tek başına kullanıldığında Hz. Peygamberin doğumu manasına gelmiştir.¹ Terim anlamı olarak ise mevlid; İslam edebiyatında, temel konu olarak Peygamber Efendimiz (s.a.v)'in doğumunu konu alan fakat aynı zamanda genel manada onun nurunun yaratılmasından, doğumundan önce meydana gelen olaylardan, doğumu ile meydana gelen mucizelerden, nübüvveti öncesi ve sonrası yaşananlardan, miraç hadisesinden ve vefatından bahseden manzum ve mensur eserlere verilen isimdir.² Mevlid metinleri genellikle mesnevî nazım biçimi ile

¹ Şemseddin Sami, *Kâmus-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2010, s. 1433.

² Mevlidle alakalı eserleri incelediğimizde tanımının aşağı yukarı şu şekilde yapıldığını gördük: Hz. Peygamberin doğumunu anlatan manzum eserlere denir. Hâlbuki Mevlidleri incelediğimizde içeriğinde yalnızca Hz. Peygamberin doğumunun anlatılmadığı açıktır. Bu, ancak mevlidin kelime anlamı olabilirdi. Bu tebliğ notunda incelediğimiz mevlidlerde de görülecektir ki; daha birçok konu mevlidlere kaynaklık etmiştir. Bizim kanaatimizce Hz. Peygamberin doğumu hadisesi mevlidlerin temel konusudur. Fakat tek konusu değildir. Zira örneklerden bu anlaşılmaktadır. İkinci

yazılmıştır. Hemen hemen benzer bölüm başlıkları bulunan bu mevlidler yaklaşık 600 ila 1400 beyit arasında te'lif edilmiştir.¹

İlk örnekleri X. yy'da görülmeye başlanan mevlidler, Müslümanlar tarafından rağbet görmüş ve birçok dilde yazılarak günümüze kadar ulaşmıştır. Ülkemizde ise, yer yer dindeki yeri ile tartışmalara maruz kalsa da, toplumumuzda bir gerçeklik olarak kendini göstermektedir. Hatta Anadolu'da güzel sesli iyi bir mevlidhan, hep el üstünde tutulmuş, kimi zaman imam-hatipler dîni bilgisi ile değil, iyi mevlid okuması ile değerlendirilir hale gelmiştir.

Bu çerçevede mevlid hakkında birçok araştırma yapılmış, birçok farklı branşta incelemeler mevzu olmuş, hatta bu konuda sempozyumlar düzenlenmiş ve bunlar kitap olarak da neşredilmiştir. Bununla beraber ülkemizin doğusunda ve güneydoğusunda okunan mevlidler hala araştırılmaya muhtaçtır. Son iki yıldır bulunduğunuz Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaptığımız araştırmalar neticesinde halen icra edilen yirmi yedi adet mevlid tespit ettik. Bunlardan altısı Zazaca, biri Arapça ve yirmisi Kürtçedir. Bu mevlidlerin metin incelemesini ve okunuşlarını inceleme fırsatı bulduk.²

Bu tebliğimizde öncelikle, İslam edebiyatında ortaya çıkan mevlidlerin tarihi hakkında kısa bir bilgi verdikten sonra, günümüzde başta Şırnak olmak üzere Cizre ve çevresinde halen icrâ edilen Kürtçe mevlidlerden ve bunların nasıl icra edildiğinden bahsedeceğiz.

Tarihte İlk Mevlidler ve Mevlid Merasimleri

Hz. Peygamber (a.s.), Mekke-i Mükerrreme'de Suku'l-Leyl denilen çarşıda "Şu'âb-ı Tâlib" veya Zukâk-ı Mevlid" denilen sokakta Rebiülevvel ayının 12. Günü, 571 senesinde dünyaya gelmiştir.³ Bu kutlu olay, İslam dünyasında da aynı tarihin seneyi devriyesinde kutlanmış ve bu hadiseden ilham alan Müslümanlar, Hz. Peygamberin dünyaya gelişi anısına mevlidler yazmıştır.

Tarihte ilk mevlidler Arap dünyasında ortaya çıkmıştır. Bu isimle ortaya çıkan ilk eser; Ebu'l-Ferec el-Cevzî'nin Mevlidü'n-Nebî veya Arus isimli eseridir.⁴ Merasim şekline dönüşmesi ise Mısır Fatimî Devleti'nde Muiz Lidînillah (972-975) zamanındadır. Bu tarihten itibaren mevlid merasimleri resmi olarak kutlanmıştır. Bununla birlikte mevlid, tasavvuf çevrelerinde Mısır başta olmak üzere Arap dünyasında, Hz. Peygamberin yanında velilerin doğum yıl dönümlerini de kapsayacak şekilde geniş bir anlam kazanmıştır. Bir ara resmi mevlid merasimleri yasaklansa da, Erbil Atabeği Muzafferüddin Kökböri (1190-1233) zamanında tekrardan resmi olarak kutlanılmaya başlamıştır.⁵ Yeniden başlayan pek ihtişamlı ve parlak bu mevlid merasimlerinde, Endülüs'ün ünlü hadis âlimi İbn Dihye (ö. 1236)'nin, İslam âleminde ilk mevlid manzumesi olarak kabul edilen *Kitâbü't-Tenvîr fî Mevlidî's-Sirâci'l-Münîr* adlı eseri okunmuştur.⁶

Türk Edebiyatı'nda ise, Türkçe olarak yazılan ilk mevlid; Ahmed Fakih (ö. 1252)'in *Çarhnâme* adlı eseridir.⁷ Bundan başka Türk İslam edebiyatında iki yüzden fazla mevlid eseri vardır.⁸ Ayrıca Türk edebiyatında bunlardan başka mevlide benzer Muhammediyye isimli eserler de ortaya çıkmıştır.⁹

---

mevzu ise, Mevlidler incelendiğinde genelinin manzum olmasının yanında mensur olan edebi eserler de vardır. Dolayısıyla genel tanımların dışına çıkıp biraz farklı bir tanım yapmayı daha uygun bulduk. Bu konuyu İslam Edebiyatı ile meşgul olan hocalarımızın takdirlerine sunuyoruz.

¹ Mustafa Tatcı, "Mevlid Türüne Dair Bazı Değerlendirmeler", 600. Yılında Bir Kutlu Doğum Şaheseri, Uluslar Arası Mevlid Sempozyumu, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Bursa 2009, s. 132.

² İsimlerini zikretmeden örnek vermek gerekirse, son yıllarda mevlid ile ilgili birkaç tane sempozyum düzenlenmiştir. Bunlara ait tebliğ notlarını incelediğimizde, mevlidlerin tarihi, müellifleri, edebi yapısı, müzikal incelemeleri vs. gibi konular ele alınmıştır. Yüzlerce mevlid ismi zikredilirken, halen ülkemizde başka dillerde var olan onlarca mevlid hakkında bir bilgiye rastlayamadık. Niyetimiz kimseyi zemetmek değildir. Bilakis bu, çalışmamızın amacını oluşturmaktadır. Gün yüzüne çıkmamış bu eserleri tanıtabilirsek, bizim için yetecektir.

³ Halil Can, "Dini Müsiki Ders Notları, Mevlid", *Müsiki Mecmuası*, İstanbul 1974, Yıl; 26, Nu. 292, s. 23.

⁴ Süleyman Eroğlu, "Edebi Bir Tür Olarak Mevlidler, Şekil Özelliklerine Dair Bazı Değerlendirmeler." *Yazılışının 600. Yılında Bir Kutlu Doğum Şaheseri, Uluslar Arası Mevlid Sempozyumu*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Bursa 2009, s. 101.

⁵ Ahmet Özel, "Mevlid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara 2004, XXIX, 475.

⁶ Nuri Özcan, *Türk Din Müsikisi Ders Notları*, İstanbul 2001, s. 36.

⁷ Hasan Aksoy, "Mevlid; Türk Edebiyatı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara 2004, XXIX, 482.

⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Hasibe Maznoğlu, "Türk Edebiyatında Mevlid Yazan Şairler", *Türkoloji Dergisi*, 1974, c. VI, sa. I, s. 31-62; Necla Pekolcay, *İslami Türk Edebiyatı*, İstanbul 1981, s. 206-207.

⁹ S. Nüzhet Ergun, *Türk Müsikisi Antolojisi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1942, s. 12.

Osmanlı coğrafyasında en çok yayılan ve okunan mevlid ise şüphe yok ki, Sultan Yıldırım Bayezid Han'ın imamı olan Süleyman Çelebi'nin (ö. 1410) *Vesîletü'n-Necât* isimli eseridir. Emir Sultan'a (ö. 1429) mensup bir mutasavvıf olan Süleyman Çelebi'nin mevlidinde, bu yönde işaretler bulunmakta ve ayrıca Aşıkpaşa'nın (ö. 1333) *Garibnâme*'si ve Erzurumlu Mustafa Darfır'ın (ö. 14. yy) *Siyer-i Nebî*'sinden etkilenmeler bulunmaktadır.¹

Cizre ve Çevresinde Kürtçe Mevlidler

Osmanlı coğrafyasında Türkçe Mevlidler yazıldığı gibi başka dillerde de mevlidler yazılmıştır. İmparatorluğun sınırları dâhilinde çoğu Müslüman millet ya kendi dilinde bir mevlid ortaya koymuş ya da özellikle Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-Necât* isimli eserini kendi diline tercüme ederek icra etmiştir. Bu çerçevede yazılan Kürtçe mevlidlerden bilinen ilki Hasan Ertüşî'ye (ö. 1491) aittir. Ülkemizin doğusunda, son yirmi otuz sene öncesine kadar Ertüşî'nin yazdığı bu mevlid icra edilmekteydi. Fakat mevlidin, Arapça, Farsça birçok tamlama ve ibare içermesi nedeni ile halk tarafından tam olarak anlaşılabilmesi nedeni ile mevlid yazma furıyası ortaya çıkmıştır. Genellikle medrese hocaları olan ve halk arasında mele, şeyh, seyda gibi isimlerle anılan kişiler tarafından yazılan ve Cizre ve çevresinde icra edilen mevlidleri, öncelikle en eski mevlid olan Ertüşî'nin mevlidinden başlayarak maddeler halinde sıralayacağız.

Hasan Ertüşî, *Mevlid-i Nebî Aleyhi's-Selâti ve's-Selâm*

Gününüzde icra edilen en eski ve bilinen ilk Kürtçe mevlid Hasan Ertüşî'ye² ait bir manzumdir. İlk olarak 1931'de İstanbul'da Osman Bey Matbaası'nda taş basması olarak basılmıştır.³ Tamamı 511 beyittir. Son yıllarda yazılan birçok mevlid müellifi ya Ertüşî'den etkilenmiş ya da onun mevlidine karşılık olarak bir mevlid yazmıştır.

Ertüşî'nin mevlidi şu bölümlerden oluşmaktadır: Münâcât, Hz. Peygamber'e övgü ve methiyeler, Mevlidin önemi ve mevlid okumanın faziletleri, Muhammedî nurun kâinattaki her şeyden evvel yaratılması, Hz. Âdem (a.s.)'ın yaratılması ve Cennet'ten çıkarılması, Muhammedî nurun peygamberler silsilesi ile taşınması, doğumundan önce Hz. Peygamberin gelişinin yaklaştığını Hıristiyan ve Yahudilerin bilmesi, Hz. Peygamberin anne ve babasının evliliği, Âmine annemizin hamileliği ve bu sırada ayda bir peygamberin rüyasında onu ziyarete gelmesi, Hz. Peygamberin dünyaya gelişini anlatan "Merhaba" bölümü. Bundan sonraki bölümlerde ise Hz. Peygamberin çocukluğu ve nübüvvetin gelişine kadarki zaman anlatılır. On sekiz bölüm şeklinde yazılan mevlidin günümüzde Merhaba bölümüne kadarki kısmı okunur. Uzun olmaması için bu yol tercih edilir.

Edebî olarak incelendiğinde ise; Ertüşî'nin Arapça ve Farsça ilimlerle çokça meşgul olması sebebiyle ağır bir dille mevlidini te'lif ettiği göze çarpmaktadır. Günümüz Kürtçesinde anlaşılması gayet zordur. Buna ayrıca aradan geçen beş asrı da eklemek gerekir ki zamanla dildeki değişmelerin eski eserlerin anlaşılmasını zorlaştırdığı aşikârdır. Mevlidin uyak şekli; aa, bb, cc, dd... şeklindedir ve on birli hece ölçüsü ile yazılmıştır. Kürtçe mevlidlerde aruz ölçüsü dikkat çekmiyor ki, Ertüşî'nin mevlidinde de bu geçerlidir. Eser ayrı başlıklar halinde bölümlenmemiştir. Bölüm araları belli edilmek için, sonlarına şu ibare getirilmiştir:

"Ger dévîtin hûn ji nâré bin necât

Bi'âşk o şevqek hûn bibéjin Es-Selât."

¹ Özcan, a.g.e., s. 37.

² Hakkında kesin bilgiler bulunmasa da Hasan Ertüşî'nin Şırnak Beytüşşebap Pirusan köyünden olduğu bilinmektedir. Eski kaynaklarda Hakkari'li olduğu geçmektedir. Çünkü Şırnak 1991'de şehir olduğunda bugünkü Beytüşşebap ilçesi Hakkari'ye bağlı idi. İsmi bazı yerlerde Ahmed olarak geçse de meşhur olan ismi Molla Hüseyin el-Batevî'dir. Mevlidi ilk olarak basıldığında Hasan Ertüşî olarak yazılmış ve bu ismi yaygınlaştırmıştır. Babasının adı Molla Mustafa'dır. Uzun yıllar Bate köyünde kaldığı için Batevî künyesi ile de tanınmıştır. Bazılar bu köyde doğduğunu da söylerler. Mezarı da halen burada bulunmaktadır. Uzun yıllar Bağdat'ta kalmış ve orada hocalık yapmıştır. Rivayetlere göre 600'den fazla öğrenciyi icâzet vermiştir. Divan, *Zembîlfiroş* Destanı ve Mevlid isimli eserleri vardır. Ertüşî'nin mevlidine bir çok tahkik yapılmış, burada da hayatından bahsedilmiştir. Örnek olarak bkz. Abdülbasit Muhammed Abdüssamed, *Mevlûdü'n-Nebî*, İstanbul 2003.

³ M. Tayyib Okçu, "Çeşitli Dillerdeki Mevlidler ve Süleyman Çelebi Mevlidinin Tercemeleri", *Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi*, 1975, sa. 1, s. 30.

Hız. Peygambere salât getirmeyi tembihleyen bu ibareden sonra hep beraber salavat getirilir. Kaynaklarda Ahmed Ramiz tarafından Kahire’de bastırılan ve daha sonra Şeyh Muhammed Şefik el-Arvâsî tarafından Ahmed Kamil Matbaası’nda İstanbul’da bastırılan mevlidin aslında Ertûşî’nin mevlidi olduğunu düşünüyöruz. Bu mevlid Ali Emîrî Kütüphanesi’nde 1369 numarada bulunmaktadır.

Şeyh Muhammed Emin el-Hayderî, *Mevlîd-i Nebî*

Yukarıda belirttiğimiz gibi Ertûşî’nin mevlidinin anlaşılır olmaması sebebi ile yeni mevlidler te’lif edilmiş ve okunmaya başlanmıştır. Günümüzde Şırnak halkı tarafından en çok rağbet gören ve merasimlerde icra edilen mevlid Şeyh Muhammed Emin el-Haydarî’ye¹ ait olan *Mevlîd-i Nebî* (asıl Kürtçe ismi Mewluda Nebi)’dir.

Dokuz bölümden oluşan mevlidinin içeriği şöyledir: Münâcât, mevlidin okunması ve kıymeti, Muhammedî nurun yaratılışı, Muhammedî nurun peygamberler silsilesi ile taşınması, Hız. Peygamberin soyu, Hız. Âmine’nin hamileliği, bu sırada meydana gelen mucizevî olaylar, Hız. Peygamberin doğumu yani merhaba bölümü ve son olarak Hız. Peygambere methiye.

Şeyh Muhammed Sirâcüddîn, *Dürre Birinci Mewluda Kirmancî*

Şeyh Muhammed Sirâcüddîn² tarafından yazılan mevlid, Dua yayıncılık tarafından 2009 yılında Kürtçe Mevlid ismi ile yayımlanmıştır. Mevlidi yazma sebebini, eserin önsözünde şöyle açıklıyor: Ben bu mevlidi şerifi, musannıfın (Ertûşî’nin mevlidinden) kendi el yazısıyla yazdığı kitabından aldım. Bazı kelimelerin tamamen anlaşılması için bazı değişiklikler yaptım. Bu sırada belki bir veya iki mısramın eklenmesi ya da bir iki kelimenin hafzedilmesi dışında bir değişiklik yapılmamıştır. Bunun sebebi ise bazı kelimelerin yöremizde kullanılmaması veya farklı manalara gelmesidir.³

Anlaşıyor ki, bu mevlid Ertûşî’nin eserinin daha yalın bir Kürtçe ile kaleme alınmasıdır. Mevlidin nasıl okunacağını, yine önsözde şöyle anlatıyor: Mevlide başlamadan önce Kur’anı

¹ 1927’de Mardin Nusaybin’e bağlı Kalecik köyünde dünyaya gelmiştir. Babası; tanınmış âlim ve edip Molla Ahmet el-Hayderî, annesi Molla Aliye Koçer’in kızı olan Sedika Hanımdır. Babası Erciş, Dedeli ve Pantos yöresinde bulunan Hayderî aşiretinin Asi kolundan saygın bir aileye mensuptur. Birinci Dünya Savaşı sonrasında Rusların bölgeyi işgal etmesi ile Nusaybin’e yerleşirler. Babası, Bahçebaşı, Kalecik, Gürün ve Beylik köylerinde imamlık yapmıştır. 1937’de vefat eden Molla Ahmed’in Akîda İmâne, Munacaat-ı Hayderiye, Divân-ı Hayderiye ve Takvimname isimli eserleri günümüze ulaşmıştır. Muhammed Emin ilk derslerini babasından almıştır. Yedi yaşında babasının yanında hafızlığını tamamlar ve on yaşında babasını kaybetmesi ve dinî ilimlerin Türkiye’de zorlaşması nedeniyle Suriye’ye eğitim için gider. Burada Şeyh Abdüllatif Dalîni’ye talebe olur ve on yılı aşkın süre eğitim görür. Bu sırada orada bulunan diğer mollalardan istifade etmiş ve burada Sarf, Nahiv, Fıkıh, Hadis, Tefsir, Tecvid, Akâid, Kelam ve Mantık dersleri olarak 1947’de Seyda Molla Abdürrezzak Helelî’den icazet almıştır. Gerek medrese eğitimi gerekse sonrasında Astronomi, Coğrafya, Sosyoloji, Psikoloji ve Tarih alanı ile de ilgilenmiş olan Hayderî, icazetinden sonra aynı medresede bir müddet hocalık yaptıktan sonra 1950’lerde Nusaybin Kalecik’te imamlığa başlamıştır. Daha sonra Bahçebaşı’nda müderrislik yapmaya başlamış ve 1955’te Midyat Kutlubey köyünde müderrisliğe devam ederek birçok talebe yetiştirmiştir. Burada yedi yıl kaldıktan sonra Midyat Ovabaşı köyünde müderrislik ve imamlık yapmaya başlamış ve bölgedeki diğer mollalardan istifade ederek eğitimine devam etmiştir. İmamlık yaptığı bu yıllarda yalnızca Mardin çevresindeki köylerde bulunan insanlara İslam ahlakının yüceliği hakkında vaazlar vermekle yetinmemiş, bazen de İzmir, Adana ve Mersin gibi illerde tebliğ görevini yerine getirmeye gayret etmiş, İslam ilimlerinin tedrisatı ve İslam ahlakının irşadını kendine vazife edinmiştir. Nakşibendî tarikatına mensup olan Şeyh Muhammed, bu tarikata mensup Şeyh Alâeddin el-Haznevî’den 1967’de tasavvufî icazet almıştır. Daha sonra Silvan’a yerleşmiş ve burada faaliyetlerine devam etmiştir. 1979’da ise Kızıltepe’ye yerleşmiş ve burada üç yıl kalarak tekrar Silvan’a dönerek burada uzun yıllar kalmıştır. 2000’li yıllarda Diyarbakır’a bir ilim merkezi kurmak istemiş ve bu amaçla Diyarbakır’ın doğusunda Silvan yolu 15. km üzerinde Köprübaşına varmadan Güzel Camii ve Medresesi inşaatına başlamıştır. 2003 yılında 76 yaşında vefat etmiş ve bu köye defnedilmiştir. Kendisinden sonra bıraktığı mirası oğlu Şeyh Ahmed el-Hayderî devralmış ve günümüzde ilmi ve irşadî görevi sürdürmektedir. Eserleri: Eqida İmane (İman Esasları), Mewlûda Nebi (Peygamber’in Doğumu - Kürtçe), Mevlidü’n-Nebi (Peygamber’in Doğumu - Arapça), Werdü’l-Btfal (Çocukların Gülü – Fıkıh Eseri), Diwan e Hayderî (Davan-ı Hayderî).

² Şeyh Muhammed Sirâcüddîn Halilan köyünde dünyaya gelmiştir. Kültür sahibi ve takvası yüksek bir ailede yaşamıştır. Babası derin ilim sahibi olup kendi asrında Arapça ve dinî ilimlerini kardeşi M. Beşir’in yanında okumuştur. M. Beşir Cizre’deki tasavvuf ehli olan Şeyh Muhammed Said Seyyidü’l-Cezerî’nin halifesi idi. Sirâcüddîn daha sonra İbnü’l-Ömer Ceziresi’ne yolculuk yaptı, orada mescidin imamlığını yapıp tahsil ve mütalaa üzerinde yoğunlaşıyordu. Çünkü onun asrı, fikir ve ruh bakımından mükemmel seviyedeydi. O da bütün biddat ve dalalete giden yolları terkederek Kitap ve Sünnete sarılarak yetişti. İtikadi mezhebi Eşari olup ameli mezhebi ise Şafii’dir. Tasavvuf ehlidir ve tasavvufu ve sufilik yolunu kendisine saadet yolu olarak görmektedir.

³ Bkz. Muhammed Sirâcüddîn, *Dürre Birinci Mewluda Kirmancî*, Dua Yayınları, İstanbul 2009.

Kerimden bir iki ayet okuyup sonra mevlide başlanması ve her bölümün bitiminde Hz. Peygamber'e üç defa salâvat getirilmesi gerekir.

On altı bölüm olan mevlidin içeriği ise şöyledir: Mevlidin başında yüce Allah'a hamd ü senâ vardır ve daha sonra O'nun birliğinden, ni'metlerinden, kereminden ve günahları çok affedici olduğundan bahsedilmektedir. Daha sonraki bölümlerde Hz. Amine'nin hamileliği, Hz. Peygamber'in doğumu öncesine ortaya çıkan bazı hadiseler, doğumu, çocukluğu, gençliği ve fiziki yapısıyla ilgilidir. Daha sonra Hz. Peygamber'in ümmete gelişini ve ümmet için önemini konu edinen bölüme geçilir ve bu bölüm ayağa kalkılarak okunur. Daha sonra oturulup salâvat ve dua okunup fatiha ile bitirilir. On altıncı ve son bölüm ise dua kısmıdır.

Seyyid Bedreddîn, *Mevlûdâ Kürdî Bizmani Gündî*

Seyyid Bedrettin'in¹ mevlidi açık ve sade bir dille yazılmıştır. Bu manada mevlidinin başında; *Mevlûdâ Kürdî Bizmani Gündî* (Köylü Dilinde Kürtçe Mevlid) ibaresini kullanmıştır. Seyyid Bedrettin eseri on bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler şu konulardan müteşekkildir: Hamdele, Hz. Peygamberin fazileti ve diğer peygamberlere olan üstünlüğü, Hz. Âdem'in yaratılması, Hz. Peygamberin soyu ve doğumu², Hz. Peygamberin şemali, Hz. Peygamberin babasının gençliği, Hz. Âmine'nin hamileliğinin zahmetsizce geçmesi ve bu sırada yaşanan olağan üstü olaylar, sıfatlarını sıralayan bir salât ü selam bölümü ve son olarak bir na't-ı şerif.

Molla Ahmed Nâs, *Fekîye Nârinçî Mevlûda Kürmancî*

Molla Ahmed Nâs³, 1990'da kaleme aldığı; *Fekîye Nârinçî Mevlûda Kürmancî* isimli eserinin te'lif nedenini, önsözde şöyle açıklıyor: “Başta Ertûşî'ninki olmak üzere birçok mevlid sahih olmayan haberlerle doludur. Bu sebep yeni bir mevlid yazma ihtiyacı doğurmuştur.”⁴ Sahih olaylara ve kısa metninden dolayı mevlidini daha çok takdire şâyan görür. Aruz ile ölçülendirdiği mevlidinde şu iki ölçü kullanılmıştır: fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül ve fa'ilâtün fa'ilâtün fa'ilât.

Genel olarak iki bölümden oluşturduğu mevlidi şu konulara ayrılabilir: Hamdele ve salvele, Hz. Peygamberin kıymeti, mevlid okumanın ve okutmanın ehemmiyeti ve fazileti, Hz. Peygamberin doğumu, şahsiyeti, vasıfları, ahlâkı, dış görünüşü, temiz olan soyu ve ümmetine olan düşkünlüğü. İlk bölüm daha çok giriş mahiyetinde olup ikinci bölüm ise asıl mevlid kısmıdır.

Feyzullah Erzen (Seyyid Feyzullah Fındıkî), *Hate Sefadı Mevlidi Mustafa*

Seyyid Feyzullah Fındıkî'nin⁵ *Hate Sefadı Mevlidi Mustafa* ismini verdiği mevlidini 1994 yılında tamamlamış ve vefatından sonra oğlu Abdülkadir Erzen tarafından Halk Matbaacılık'ta

¹ Şırnak İdillidir. İstanbul İkitelli'de ikamet etmektedir.

² Bu bölüm diğer mevlidlerden farklı olarak gayet ayrıntılı olarak işlenmiştir. Hz. Peygamberin doğum tarihinden, soyundan, silsilesinden bahsedilmiştir.

³ 1937 yılında İdil'in Tepeköy isimli köyünde dünyaya gelmiştir. Aslen Kayı köyündendir. Fakat babasının imamlık yaptığı köy olan Tepeköy'de çocukluğu geçmiştir. Gençlik yıllarını medreselerde geçirdikten sonra Bozburun köyünde fahri imamlığa başlamış ve burada bir medrese kurarak hocalık yapmıştır. Askerden dönüşünde kadrolu imamlığa geçip çeşitli köylerde hizmet verdi ve emekliliğinin ardından İdil'e yerleşti. Halen burada ikamet etmektedir. Birçok hocadan ders alan Molla Ahmed'in eserleri şunlardır: *Diwana Şe'ru Gazele Modern û Sitrateci (Divan)*, *Fekîye Nârinçî Mevlûda Kürmancî*, *Xulasâ Akîda Musulmanê Sunnî (Sünnî Müslümanların Akaidinin Hülasası)*, *Kurtîya Fıkha Şafî bi Sual û Cewab û Nazma Kurmancî (Şâfi Fıkhuun Özeti)*, *Hingivê Xweş Asîl Risala İlme Usûl (Usûlü'l-Hadîs)*, *Tefsîra Kurmancî û Tercuma Muhcetü'l-Fewâid we'l-Esrâr fi Tefsîri Âyâtü'l-İmâni we'l-Cihâdi we'l-Ûtibâr (Bazı Âyetlerin Tefsîri)*, *Tefsîra Herdu Şehâdetü Digel Fatihê û Digel Deh Suretê Kın (Kelime-i Şehâdet, Fâtihâ ve On Sürenin Tefsîri)*, *Tefsîra Sûretê Nebe (Nebe Süresinin Tefsîri)*, *Tefsîra Sûretê Mülk (Mülk Süresinin Tefsîri)*, *Telqêna Mîrîya û Va'za Sağa û Hinek Duane (Telkin ve Bazı Dualar)*. Ayrıntılı bilgi için bkz. Taha Nas, “İdilli Bir Âlim: Molla Ahmed Nas ve Eserleri”, *Uluslararası Geçmişten Günümüze İdil Sempozyumu*, Şırnak Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2011, s. 363-371.

⁴ Molla Ahmed Nas, *Fekîye Nârinçî Mevlûda Kürmancî*, 1990, s. 1.

⁵ Seyyid Feyzullah Fındıkî 1932 yılında Siirt'in Erüh ilçesine bağlı Fındık nahiyesinde doğmuştur. Şeyh Muhammed Efendi'nin oğludur. İlk dini bilgilerini babasından almış ve ilkokulun ardından Şeyh Seydâ (ö. 1968)'nin Cizre'deki medresesinde ona talebe olmuştur. Burada tanıştığı başka hocalardan da istifade etti ve bir süre sonra eğitim için gittiği Suriye'nin Derik ilçesinde Molla Ahmed Befevî'den ders aldı. Burada icazetini aldıktan sonra Türkiye'ye geri döndü ve Şırnak ve Van'ın köylerinde fahri imamlık yaptı. Nihayetinde Cizre'de açılan imamlık kadrosunu kazanıp burada göreve başladı ve burada uzun yıllar hem imamlık hem de hocalık yaptı. Memuriyetinin son yıllarında Silopi'ye tayin olup burada emekli oldu. Birçok eser yazan Fındıkî, eserlerini bir külliyatta toplamaya niyetlendiği bir sırada 2002 yılında

basılmıştır. Seyyid Feyzullah, Kürtçe mevlidi barındırdığı yanlış bilgiler sebebi ile eleştirmiş ve Ertüşî'nin mevlidine bir reddiye yazmıştır.¹ Kendisine eleştirdiği mevlide bir alternatif olması için mevlid yazması teklif edilince de bu mevlidi kaleme almıştır. Elimizdeki neşredilmiş haline göre mevlid, on bölümden oluşmaktadır.² Bölümler şu konulardan müteşekkildir: Hz. Peygambere salavat ve bunun fazileti, mevlidin ehemmiyeti, İbn Dihye'nin yazdığı mevlid, Hz. Peygamberin mucizeleri, Hz. Peygamberin nesebi, Hz. Peygamberin doğumunda meydana gelen olağanüstü olaylar, merhaba bölümü, münâcât.

Feyzullah Erzen, *Gule Narencî Mevlide Kurmancî*

Seyyid Feyzullah Fındıkî'nin, Ertüşî'nin mevlidine karşılık yazdığı bir başka mevlididir. Diğer mevlidi gibi oğlu Abdülkadir Erzen tarafından Halk Matbaacılık'ta basılmıştır. Mevlid 1983 yılında kaleme alınmıştır. Diğer mevlid daha kapsamlıdır. Bu mevlidi daha kısadır ve üç bölümden oluşmaktadır. Bölümler içerdiği konulara göre şöyle sıralanabilir: Hz. Peygambere salâvat getirmek ve bunun fazileti, merhaba bölümü ve münâcât.

Cizre ve Çevresinde Mevlid Merasimleri

Mevlidler başlangıçta Hz. Peygamberin doğumunu kutlamak maksadı ile yapılan merasimlerde okunmak üzere yazılmıştır. Günümüzde ise, kandil gecelerinde, sünnet ve düğün merasimlerinde, cenaze sırasında ve ölümlerin sene-i devriyesinde, kutlamalarda, önemli gün ve gecelerde ve daha birçok amaçla okunmaktadır. Bu nedenle günümüzde mevlid denince, mevlid merasimi akla gelmektedir.³

Cizre ve çevresinde okunan mevlidlerin merasimlerindeki tarzını ve birazdan müzikal olarak icra şeklini verirken, örnekleri ile Türkçe okunan mevlid merasiminin karşılaştırmasını da yapmak istiyoruz. Buradaki asıl amacımız, ana diller farklı olsa da nasıl içinde yaşanan kültür ortak oluyor, bunu göstermek. Araştırmamızda gördük ki, aslında müthiş bir ortak kültür var. Ufak farklılıklar ancak bu kültüre zenginlik katıyor. Fakat beslenen ana damar aynı yola çıkıyor.

Öncelikler mevlid merasimlerinin yapılma zamanları her yerde aynıdır. Yukarıda bahsettiğimiz mevlid merasimi zamanları, ülkemizin doğusunda da aynı şekildedir. Bu merasimler oldukça yaygındır ve genelde cami imamı ve dinî bilgiye sahip kişiler tarafından okunmaktadır. Mevlidi okutan bir şahıs ise mevlid önceden haber verilir ve halk davet edilir. Mevlid ikramı dağıtılır.

Cizre ve çevresinde Kürtçe mevlid icra edilirken, ortaya bir tepsi üzerine biraz tuz, buğday, şerbet(şekerli su) vs. konulur. Mevlid bittiğinde o tepsi cemaate dağıtılır. Oradaki cemaat bir tutam tuz, bir bardak şerbet ve yedi tane buğday alır ve bunları çiğnemeneden yutar. Artan tuz ve buğday mevlid sahibinin erzaklarına eklenir ve bunun bereket getireceğine inanılır.

Cizre ve Çevresinde Mevlid İcrasının Müzikal Olarak İncelenmesi

İnsanlar, geçmişten günümüze birçok alanda mûsikî ile iştigal etmiş olsa da, onun en büyük inkişaf yeri dînî mûsikî olmuştur. Birçok dinde mûsikî çeşitli şekillerde kullanılmıştır. İslam Tarihi'nde ise mûsikî; dînî maksat ile çeşitli formlara ayrılmış ve büyük bir gelişme göstermiştir. Bu formlardan biri de günümüzde icra edile mevlidlerdir.

Günümüzde serbest olarak okunan mevlidlerin, eskiden bestelendiği ve bu beste ile okunduğu da olmuştur. Örneğin; ülkemizde en fazla icra edilen mevlid olan *Vesîletü'n-Necât*'ın bestelendiği ve

---

hakkın rahmetine kavuşarak Silopi'ye defnedildi. Eserleri: *Levâmiu'l-Cevâhir fî İsnâ Aşere İlmen Yücâhir, Ârau'l-Urâ fî İmtinâ'iz-Zuhri Ba'de'l-Cumuati fî'l-Kurâ, Keşfü'l-Evrâk an Ahkâmi'l-Fusûli ve'l-Evrak, Zekâtü'l-Mâl Tehillü li'l-Âl, en-Nuktatü fî Tehâretü'l-Unt, İkdü'l-Leâli fî Hidmeti ani'l-Gazâli, Kavli'n-Nahî ani'l-Âlâti'l-Melâhi, Ahle'l-Ekvât fî Kirâati ale'l-Emvât, İcâzü'l-Cevâb fî Zebihâti Ehli'l-Kitâb, er-Rudûdü'l-Dâmiğa fî Reddi ale'l-Mevlidi'l-Kurmancî, Hate Sefadı Mevlidi Mustafa, Gule Narencî Mevlide Kurmancî, Vakıf, Âyetün Kerîme, Fî Fazli Savmi Receb. Eserler ve müellifin hayatı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Recep Özdirek, "Cumhuriyet Döneminde Şırnak Bölgesinde Yaşayan Âlimlerin Fıkıhla İlgili Eserlerinin Değerlendirilmesi", *Uluslar arası Şırnak ve Çevresi Sempozyumunu Bildirileri*, Şırnak Üniversitesi Yayınları, Şırnak 2010, s. 707-722.*

¹ Eser hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Özdirek, a.g.e., s. 720.

² Özdirek, aynı yer.

³ Ahmet Çakır, *Müziğe Giriş*, Dem Yayınları, İstanbul 2009, s. 91.

bununla icra edildiği bilinmektedir. Bu mevlidin yazıldığı asır olan XV. yy'da bizzat Süleyman Çelebi tarafından bestelenmiş olduğunu düşünenler bulunmaktadır.¹ Bunun gibi Sinâneddin Yûsuf Çelebi (ö. 1565) tarafından bestelenmiş olabileceği de bize oluşan bilgiler arasındadır. Fakat daha kesim bir bilgiye göre XVII. yy'da Bursalı Sekban² adlı bir mûsikîşinas tarafından bestelenmiş ve bu beste ile XIX. yy'a kadar okunmuştur.³

Türkçe mevlide başlamazdan evvel bir aşır okunur. Hâlbuki Kürtçe mevlid okunmaya başlamadan evvel, Ahzab sûresi 56. âyet okunur. Bu âyeti okumak adet haline gelmiştir. Türkçe mevlidte bölümleri oluşturan her bahirden önce bir aşır okunur. Bu mevlidlerde ise, başında okunan zikrettiğimiz âyetten başka Kur'an okunmaz. Fakat sonunda aşır okunabilir.

Türkçe mevlidlerde her bahirden önce, okunacak o bahrin makamına uygun bir tevşih⁴ icra edilir. Kürtçe mevlidlerde ise böyle bir gelenek yoktur. Gördüğümüz kadarıyla yaşlılar ilâhî okumayı tercih etmiyorlar. Yeni nesil ise mûsikîye daha yakınlara ve makamları uygulamaya çalışıyorlar. Bu sebeple de bu çevrede bestelenmiş farklı dillerde ilâhîleri okuyorlar. Ayrıca burada eski nesil arasında özellikle kaside ve na't okuma geleneği vardır. Bu kaside ve na'tlar mevlid aralarında ve sonlarında okunmaktadır.

Âşikârdır ki; bir bölgede icra edilen dinî mûsikî ile yerel mûsikî birbirinden zıt olamaz. Bu çerçevede ülkemizin doğusunda mevlidler icra edilirken, bizim tespit ettiğimiz kadarıyla buranın halk mûsikîsine benzerlik arz ediyor. Burada yaygın olan Uşşak makamı, mevlidlerde de en fazla kullanılan makamdır. Bunu yine aynı aileden olan Hüseyinî ve Hicâz makamı takip ediyor. Fakat şunu da belirtmek isteriz ki; yer yer makamlar bölgeden bölgeye değişiyor. Bizim tarif ettiğimiz şekli ise çeşitli şehirlerde okunan mevlidlere göre yapılan bir taksimdir. Burada her şehir ayrı ayrı müzikal icralar yönünden incelenmelidir. Zîrâ gördüğümüz kadarı ile ülkemizin doğusunda daha el değmemiş, incelemeye muhtaç meseleler bulunmaktadır. Bunu da araştırmacıların bilgilerine sunarız.

Daha önce de belirttiğimiz kadarıyla bu bölgede en çok Ertûşî ve Haydârî'nin mevlidi tercih edilmektedir. Bu mevlidlerde başlangıç bölümünden merhaba bölümüne kadarki kısım Uşşak makamında okunmaktadır. Fakat icralar gayet basit ve az sanatlı olarak icra edilmekte, çoğu zaman Uşşak dördünlü etrafında gezinmeler yapılmaktadır. Merhaba bölümüne gelindiğinde ise Hüseyinî makamına geçilir ve bu makamda gayet güzel nağmeler tegannî edildikten sonra bölüm bitirilir. Burada bütün cemaat ayağa kalkıyor ve bölüm bitene kadar ayakta duruyor. Hâlbuki Türkçe mevlid okurken yalnızca *Veladet Bahri*'nin sonunda ayağa kalkılır ve kısa bir dua ile bahir bitirilir.

Mevlid sırasında Hz. Peygamberin doğumuna sıra gelince ayağa kalkılması İmâm-ı Sebki (ö. 1355)'den kalma bir adettir.⁵ Bir çeşit saygı ve hoş geldin ifadesi olan bu kalkış salâvatlarla sona erer. Bu, ülkemizde okunan tüm mevlidler için geçerlidir. Fakat özellikle Kürtçe mevlidlerde, her bölümden sonra nakarata benzer bir ifadeyle cemaate salâvat getirilir. Eserden esere değişen bu nakarat bölümünde gelende Türkçe olarak "*Ateşten ve Allah'ın gazabın kurtulmak istiyorsanız, Allah rasûlü (a.s.)'in ismi anıldığında salavât getiriniz.*" gibi sözlerden oluşur.

Kürtçe mevlidlerin sonunda bir münâcât okunmaktadır. Bu münâcât tespit ettiğimiz kadarıyla Hicâz makamında okunuyor. Bundan sonra bir dua yapılır ve mevlid merasimi bitip, yeme içme ikram kısmına geçilir.

¹ Ergun, a.g.e., s. 12.

² Bursalı Sekban, II. Mahmud zamanında başhânedendir. Mevlidin her satırını ayrı ayrı sanatlı bestelemiş, bu beste Mevlidçibaşı Osman Efendi ile kendi talebelerinden birine öğretilmiş ve bu yolla yayılmıştır. Notası yazılmamış olan bu beste başkalarından gizlenmiş ve zamanla unutulmuştur. En son Hüdâf dergâhı şeyhi Rûşen Efendi'den sonra da bu besteyi bilene rastlanmamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ekrem Karadeniz, *Türk Mûsikîsi Nazariye ve Esasları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1981.

³ Özcan, a.g.e., s. 37.

⁴ Bu tevşihler hakkında örnek eserler için bkz. Rauf Yekta, Ahmed Irsoy, Ali Rifat Çağatay, *Türk Mûsikîsi Klasiklerinden İlâhîler*, İstanbul Konservatuvarı Yayınları, İstanbul 1931, c. 1.

⁵ Pakalın, a.g.e., s. 524.

Kaynaklar

AKSOY Hasan, "Mevlid; Türk Edebiyatı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara 2004, XXIX, 482.

CAN Halil, "Dinî Müsîkî Ders Notları, Mevlid", *Müsîkî Mecmuası*, İstanbul 1974, Yıl; 26, Nu. 292, s. 23.

ÇAKIR Ahmet, *Müziğe Giriş*, Dem Yayınları, İstanbul 2009.

ERGUN S. Nüzhet, *Türk Müsîkîsi Antolojisi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1942, s. 12.

EROĞLU Süleyman, "Edebi Bir Tür Olarak Mevlidler, Şekil Özelliklerine Dair Bazı Değerlendirmeler." *Yazılışının 600. Yılında Bir Kutlu Doğum Şaheseri, Uluslar Arası Mevlid Sempozyumu*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Bursa 2009.

IRSOY Ahmed, YEKTA Rauf, ÇAĞATAY Ali Rıfat, *Türk Müsîkîsi Klasiklerinden İlahîler*, İstanbul Konservatuvarı Yayınları, İstanbul 1931, c. 1.

KARADENİZ Ekrem, *Türk Müsîkîsi Nazariye ve Esasları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1981.

MAZIOĞLU Hasibe, "Türk Edebiyatında Mevlid Yazan Şairler", *Türkoloji Dergisi*, 1974, c. VI, sa. I, s. 31-62.

Muhammed Sirâcüddîn, *Dürre Birinci Mevluda Kırmancı*, Dua Yayınları, İstanbul 2009.

NAS Taha, "İdilli Bir Âlim: Molla Ahmed Nas ve Eserleri", *Uluslararası Geçmişten Günümüze İdil Sempozyumu*, Şırnak Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2011, s. 363-371.

OKIÇ M. Tayyib, "Çeşitli Dillerdeki Mevlidler ve Süleyman Çelebi Mevlidinin Tercemeleri", *Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi*, 1975, sa. 1, s. 30.

ÖZCAN Nuri, *Türk Din Müsîkîsi Ders Notları*, Basılmamış eser, İstanbul 2001.

ÖZDİREK Recep, "Cumhuriyet Döneminde Şırnak Bölgesinde Yaşayan Âlimlerin Fıkıhla İlgili Eserlerinin Değerlendirilmesi", *Uluslar arası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu Bildirileri*, Şırnak Üniversitesi Yayınları, Şırnak 2010, s. 707-722.

ÖZEL Ahmet, "Mevlid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara 2004, XXIX, 475.

PEKOLCAY Necla, *İslâmî Türk Edebiyatı*, Dergah Yayınları, İstanbul 1981.

Şemseddin Sami, *Kâmus-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2010, s. 1433.

NAS Ahmed, *Fekîye Nârinî Mevlûda Kırmancı*, Basılmamış eser 1990.

TATCI Mustafa, "Mevlid Türüne Dair Bazı Değerlendirmeler", *600. Yılında Bir Kutlu Doğum Şaheseri, Uluslar Arası Mevlid Sempozyumu*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Bursa 2009.